

Non possumus obliviscere

Nesmieme zabudnúť!

História židovskej komunity v Michalovciach

Non possumus obliviscere

Nesmieme zabudnúť!

História židovskej komunity v Michalovciach

Názov: Non possumus obliviscere – Nesmieme zabudnúť!
Podnázov: História židovskej komunity v Michalovciach
Zostavovatelia: Ing. Ľudovít Földy, RNDr. Jana Machová, Dr. Martin Molnár
Autor: Dr. Martin Molnár, historik Zemplínskeho múzea v Michalovciach
Jazyková úprava: Mgr. Matej Starják
Materiál a fotografie poskytli: MUDr. Ján Dobrovolský, Dr. Martin Molnár, Mgr. Matej Starják, Alžbeta Štofová, Mgr. Monika Zitrická, PHOTOVISION Michalovce, Zemplínske múzeum a Priatelia Zemplína, nezisková organizácia PHOTOVISION Michalovce pre mesto Michalovce v roku 2017
Vydal:
ISBN: 978-80-89857-04-3

Publikácia bola vydaná
v rámci dotačného programu
Ministerstva spravodlivosti SR

V Michalovciach, ako aj v celom regióne Zemplína sa Židia vo väčšom počte usádzali až v druhej polovici 18. storočia. Prítomnosť príslušníkov židovského etnika v mestečku je pritom preukázateľne doložená už v roku 1724. Vlastnú modlitebňu si michalovská židovská komunita postavila až koncom 18. storočia – presnejšie v roku 1786. V 19. storočí si zas tunajší ortodoxní Židia vybudovali synagógu na hlavnej ulici, chasidskí Židia mali svoju kľauz synagógu na vtedajšej Hodvábnej ulici (dnešnej Ulici Ľudovíta Štúra).

V roku 1900 už žilo v Michalovciach niekoľko stoviek Židov – v porovnaní so stavom z polovice 19. storočia sa ich počet rapídne zvýšil. Koncom 19. a na začiatku 20. storočia tvorili osoby židovského pôvodu približne 29 % všetkého obyvateľstva Michaloviec – daná hodnota pritom nemala obdobu na celom území Slovenska. V roku 1910 tento podiel ešte vzrástol na 32 %. Neskôr sa postupne znižoval – pohyboval sa okolo hranice 20 %. Protižidovské nálady väčšinového obyvateľstva sa začali stupňovať v 30. rokoch 20. storočia, a to na celom území Slovenska. K radikálnej zmene situácie potom došlo po vzniku vojnového slovenského štátu, ktorý sa v rámci medzinárodnej politiky dostával čoraz viac pod vplyv Nemeckej ríše. Vládne nariadenie pritom definovalo židovského občana na základe konfesie – za Žida bol teda pokladaný taký človek, ktorý sa hlásil k židovskému náboženstvu (danej definícii na Slovensku zodpovedalo 89-tisíc osôb, čiže 4 % obyvateľstva štátu).

Počet nariadení, namierených proti Židom, neustále stúpal. V septembri 1940 sa všetky židovské podniky a obchody museli označiť nápisom „Židovský podnik“, prípadne „Židovský obchod“. V októbri 1940 zas michalovský obecný notársky úrad vyhotovil súpis „poľnohospodárskych nehnuteľností“ tunajších Židov – podľa neho takéto „nehnuteľnosti“ vlastnili dokopy 15 občanov, pričom najviac ich mal Dávid Herškovič. V marci 1940 tiež Štátny policajný úrad v Michalovciach zostavil zoznamy Židov – cudzincov, ktorí nemali slovenské občianstvo.

Židov mali z ekonomického života vyradiť aj takzvané arizačné zákony (arizácia znamenala prevedenie pôvodne židovského majetku na nového, nežidovského vlastníka). Prvý z týchto zákonných ustanovení bol

prijatý v apríli a druhý v novembri 1940. Vyvrcholenie celého procesu predstavovalo schválenie takzvaného Židovského kódexu v septembri 1941 – židovstvo sa tu už určovalo na základe rasového princípu, teda za Žida bol považovaný každý, kto mal v dvoch predošlých generáciách nejakého židovského predka.

Arizácia a likvidácia židovských podnikov pokračovala aj v roku 1942, začalo tiež sústreďovanie Židov – išlo vlastne o určitú prípravu na deportácie židovského obyvateľstva zo Slovenska. Slovenský štát pritom predstavoval prvú krajinu, ktorá s vynaložením vlastných prostriedkov participovala na „vývoze“ židovského obyvateľstva mimo svojho územia (podľa dohody totiž Slovensko za každého „vyvezeného“ človeka zaplatilo Nemecku 500 ríšskych mariek).

Deportácie Židov – oficiálne do pracovných táborov – začali v marci 1942, označené boli ako Akcia Dávid. Prvý transport židovských obyvateľov zo Slovenska do poľského Oswiecimu bol vypravený dňa 25. marca 1942, a to zo železničnej stanice Poprad. Tvorilo ho tisíc mladých žien zo Šariško-zemplínskej župy, teda aj z Michaloviec.

Židov sústreďovali v areáli michalovskej ortodoxnej synagógy na hlavnej ulici, mnoho osôb tiež vyrylo do tehál plota synagógy svoje mená, dátumy či posledné odkazy. Zachovalo sa i svedectvo vtedajších žiakov michalovského gymnázia, ktorí počas vyučovania sledovali zoskupovanie Židov na školskom ihrisku.

Sústreďovanie a následné transportovanie celých židovských rodín z Michaloviec prebehlo začiatkom mája 1942. V uvedenom mesiaci tak odsunuli z okresu Michalovce 2 916 židovských mužov a žien, čo spolu s odtransportovanými v marci 1942 predstavovalo 3 565 osôb z celkového počtu 5 800 Židov; odsunu sa vyhlo – útekom do Maďarska – asi 1 140 ľudí.

Uvedené tragické udalosti dodnes pripomína kamenná pamätná tabuľa na budove michalovskej polikliniky, ktorá bola vybudovaná na miestach, kde pôvodne stála ortodoxná židovská synagóga. Ďalším pamätníkom holokaustu bude miniatúra tejto židovskej modlitebne na Námestí osloboditeľov.

Michalovce na mape z roku 1826

Kresba pozdišovskej synagógy (modlitebne)

Prví Židia v Michalovciach

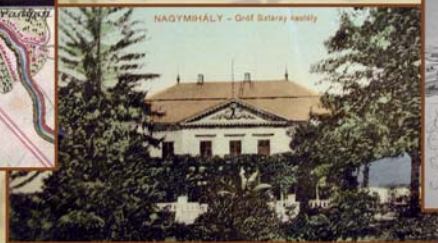

Najstaršie známe písomné správy o Židoch v mestečku Michalovce pochádzajú z druhej polovice 17., respektíve prvej tretiny 18. storočia. Ďalší obyvatelia židovského pôvodu sa tu postupne usádzali s podporou miestnych šľachticov z rodu Szirmayovcov, neskôr Sztárayovcov.

Súpis Židov z roku 1746 zaznamenal v Michalovciach už celkovo 20 osôb tohto vyznania, pochádzajúcich z ôsmich rodín. Tunajší Židia v prvej polovici a sčasti aj v druhej polovici 18. storočia navštevovali synagógu (modlitebňu) v Pozdišovciach, mikve (rituálne kúpele), ako aj cintorín sa nachádzal v obci Stráňany (dnes je už súčasťou Michaloviec).

Mapa mestečka z roku 1782

Majitelia michalovského kaštieľa podporovali príchod a usádzanie Židov v mestečku

Veduta z prelomu 18. a 19. storočia – najstaršie známe zachytenie podoby mestečka Michalovce

Daňový súpis z roku 1828, dokladajúci prítomnosť židovského obyvateľstva v mestečku

Vzhľad synagógy pred rokom 1918

Nová michalovská ortodoxná synagóga
dokončená v roku 1888

Výstavba michalovskej radnice
v 20. rokoch 20. storočia,
v pozadí vidieť
tunajšiu židovskú synagógu

Synagóga v roku 1920

Synagóga na hlavnej ulici do roku 1939

Pohľadnica Michaloviec
s najvýznamnejšími tunajšími
stavbami spred roku 1906
(medzi nimi je i nová ortodoxná
židovská synagóga)

Nová ortodoxná židovská synagóga (modlitebňa)

Samostatná michalovská židovská náboženská obec sa sformovala v druhej polovici 18. storočia, prvá modlitebňa v mestečku bola zriadená v roku 1786. Synagóga spolu s príchodom rabína (miestneho židovského náboženského vodcu) a židovská škola stála v prvej polovici 19. storočia na konci mestečka, v susedstve súdného úradu, neďaleko sa tiež nachádzal židovský špitál (nemocnica).

Na pozemku v centre mesta, ktorý v roku 1871 kúpila – v rámci verejnej dražby – stále početnejšia michalovská židovská náboženská obec a kde neskôr vybudovali novú ortodoxnú synagógu, mala pôvodne byť nemocnica.

Túto novú reprezentatívnu modlitebňu na hlavnej ulici (situovaná bola zhruba oproti súčasnej mestskej radnici) s prvkami novogotického a orientálneho slohu – jednu z najkrajších budov v Michalovciach – dokončili v roku 1888 zrejme podľa plánov staviteľa Jelínka.

Objekt starej synagógy tunajšia židovská komunita opustila koncom 80. rokov 19. storočia, neskôr – v závere uvedeného storočia – budovu zbúrali.

Židovská synagóga a objekt,
ktorý na tomto mieste stojí dodnes

Synagóga v medzivojnovom období

Synagóga na hlavnej ulici – interiér

Nagymihály, kar templom helye

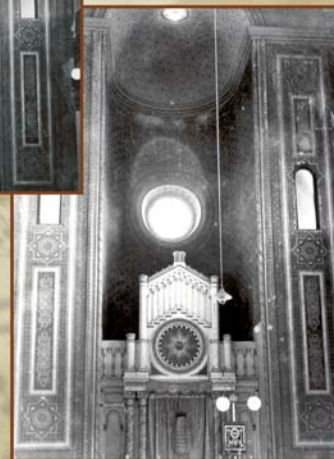
Interiér synagógy

Exteriér a interiér novej ortodoxnej synagógy

Exteriér budovy mal hladké fasády, členené štíhlými oknami. Interiér bol zas zdobený nástennými maľbami v orientálnom štýle. Nachádzala sa tam i archa, slúžiaca na uloženie zvitkov Tóry (posvätných židovských textov), nechýbala ani bima (vyvýšené miesto so stojanom na predčítavanie Tóry), bola tu tiež empora (poschodie určené pre ženy).

Interiér synagógy

Interiér synagógy

Členovia miestnej židovskej náboženskej obce v synagóge

Interiér synagógy

Synagóga na hlavnej ulici od roku 1939

Ortodoxná synagóga na územnom pláne Michaloviec z roku 1939

Pred zbúraním ortodoxnej synagógy

Ortodoxnú synagógu na súčasnom michalovskom Námestí osloboditeľov i mikve (rituálne kúpele) Židia využívali aj po roku 1945.

Koncom 60. rokov 20. storočia začalo mesto rokovať o odkúpení budovy synagógy s vedením miestnej židovskej náboženskej obce – to napokon súhlasilo, údajne však s podmienkou, že objekt zostane zachovaný. V roku 1975 potom mesto predalo židovskej náboženskej obci dom po židovskom majiteľovi (objekt na dnešnej Ulici Antona Bernoláka pôvodne patrili rodine Neumannovcov), kde bola následne zriadená modlitebňa – preniesli tu tiež časť inventára z ortodoxnej synagógy. Napokon, v roku 1976, bola budova synagógy v centre Michaloviec zbúraná.

Po roku 2000 táto židovská modlitebňa už neslúžila svojmu účelu, dom bol následne prestavaný.

Vstup do synagógy

Synagóga v rokoch 1950–1976

Chasidská židovská klaus synagóga

Klaus synagóga na dnešnej
Ulici Ľudovíta Štúra po roku 1989

Chasidská židovská klaus synagóga
na územnom pláne Michaloviec z roku 1939

Chasidská židovská klaus synagóga (malá synagóga)

V roku 1888 (iné zdroje zo židovského prostredia uvádzajú 20. roky 20. storočia) bola dokončená i takzvaná klaus synagóga – malá synagóga na Hodvábnej ulici (dnešnej Ulici Ľudovíta Štúra) pre chasidských Židov, ktorí vo veľkom počte prichádzali najmä z Haliče. Následne slúžila ako centrum chasidizmu (jedného zo smerov judaizmu) v Michalovciach – sústreďoval sa tu náboženský život, ako aj štúdium Tóry. I napriek tomu, že chasidskí Židia sa nestotožňovali so smerovaním väčšinovej – ortodoxnej židovskej komunity, úplne sa od nej nikdy nedíštancovali.

Klaus synagóga na dnešnej
Ulici Ľudovíta Štúra po roku 1989

Klaus synagóga na dnešnej
Ulici Ľudovíta Štúra po roku 1989

Interiér klaus synagógy

Kniha Sade Hair od Ezriela Rubina – autora náboženských diel, ktorý žil v Michalovciach

Zbirka kázni Daat Sofer od michalovského rabína Árona Grünbergera

Michalovský rabin Šimon Ehrenfeld

Osobnosti židovstva

Rabín Hertz, pochádzajúci z blízkej obce Zemplínska Široká, ktorý od roku 1913 pôsobil v Londýne

HLAVNÍ RABÍNI V MICHALOVCIACH

Jehuda Landesman
(v mestečku pôsobil na začiatku 19. storočia)

Áron Grünberger (1811–1873?)
(jeden zo signatárov michalovskej židovskej synody – významnej konferencie za účasti viacerých uhorských ortodoxných rabínov a ich zástupcov – v roku 1865)

Šimon Ehrenfeld (1855–1931)

PREDSEDovia MICHALOVskej ŽIDOVskej NÁBOŽENSKEJ OBCE v 20. STOROČÍ

Móric Brűnn
Viliam Landesman (vo funkcii od roku 1910)
Marek Widder (od roku 1913)
Lazar Fuchs
Dávid Herskovics
Max Brűgler
Adolf Lang (od roku 1937)
p. Goldschmit (po roku 1945)
Adolf Šimonovič (od polovice 50. rokov 20. storočia)
Samuel Grossmann
Eugen Haber (od polovice 70. rokov)

K významným miestnym podnikateľom židovského pôvodu patrili aj Viliam Landesman

Židovský cintorín na Hrádku

Celkový pohľad na areál židovského cintorína

Súčasný vstup na židovský cintorín

Ohel (modlitebný objekt na cintoríne)

Vlastný cintorín v Michalovciach mali Židia od konca 18. storočia – nie je však známa, kde presne sa nachádzal.

Dodnes existujúci michalovský židovský cintorín je situovaný asi jeden kilometer od centra mesta, na miernom svahu kopca Hrádok. Má rozlohu zhruba 147 x 60 metrov, ohradený je masívnym kamenným, respektíve betónovým múrom. Mužské a ženské hroby sú zmiešané, nachádza sa tu tiež priestor, vyhradený pre detské hroby.

Na cintoríne sú pochovaní i michalovskí rabíni – napríklad Jehuda Landesman či Áron Grünberger, ako aj iní významní členovia miestnej židovskej komunity.

Samotný areál je pravidelne udržiavaný.

Celkový pohľad na areál židovského cintorína

Židovský cintorín na michalovskom Hrádku na mape z roku 1866

Židovský cintorín na Hrádku

Židovský cintorín v Michalovciach na kresbe L. Dojča

Celkovo sa tu nachádza vyše tisíc typologicky rôznorodých náhrobkov s rozličným umelecko-remeselným spracovaním. Podľa údajov dnes už zaniknutej michalovskej židovskej náboženskej obce najstarší náhrobok na tomto cintoríne pochádza z 19. storočia.

Náhrobné kamene

Podujatie Spácirki po varošu v roku 2015
na tému Židia v Michalovciach

Židovský cintorín na Stráňanoch

Náhrobné kamene

Židovský cintorín na Stráňanoch v roku 2009,
pred rozsiahlou rekonštrukciou

Prevažne židovská ulica v obci
Stráňany na mape z roku 1866

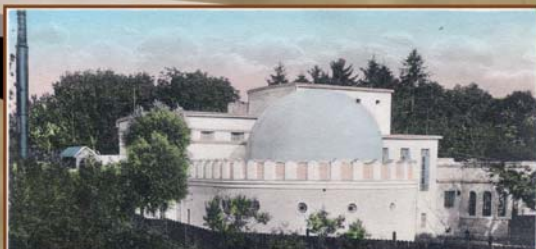
Nákres stráňanského židovského
cintorína od M. Starjáka

Menší židovský cintorín sa nachádza aj na Stráňanoch (dnes už súčasť mesta Michalovce), v lokalite Biela hora – do roku 1925 tu boli pochovávaní členovia miestnej židovskej náboženskej obce. Koncom 18. storočia si Židia vo vtedajšej samostatnej obci Stráňany vybudovali modlitebňu, pri ktorej v roku 1797 založili i spolok Chevra Kadiša (pohrebný spolok). V uvedenom čase tu bol už aj židovský cintorín.

V polovici 19. storočia žilo v Stráňanoch len niekoľko židovských rodín – Moskovci, Veinbergerovci, Volfovci, Schönbergerovci alebo Schlammovci. Podľa sčítania obyvateľstva z roku 1869 tu bývalo celkovo 210 obyvateľov židovského vyznania.

Po pripojení Stráňan k Michalovciam v roku 1925 sa zosnuli z tejto židovskej náboženskej obce pochovávali výlučne už na novom židovskom cintoríne na Hrádku.

Mikve (rituálne kúpele)

Michalovce Kúpele

Nové vaňové kúpele v Michalovciach

רחוב המקוה (ראש מקוה געטל)

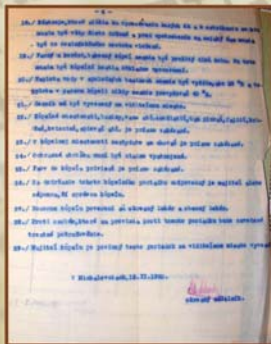
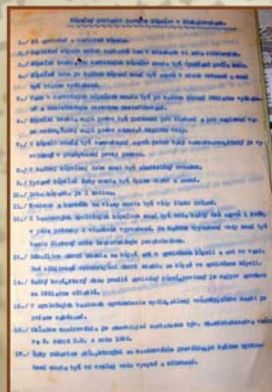

Michalovskí Židia používali v 18. storočí mikve v obci Stráňany. Neskôr, v 19. storočí, mali už v mestečku vlastné rituálne kúpele.

Nové moderné vaňové kúpele, slúžiace aj nežidovským obyvateľom Michaloviec, boli dokončené v roku 1928 – vystaval ich Ing. E. Bárkány podľa plánov Ing. Štefana z Košíc na bývalej Kúpeľnej ulici (nachádzali sa neďaleko objektu dnešnej michalovskej Tržnice, pri Laborci).

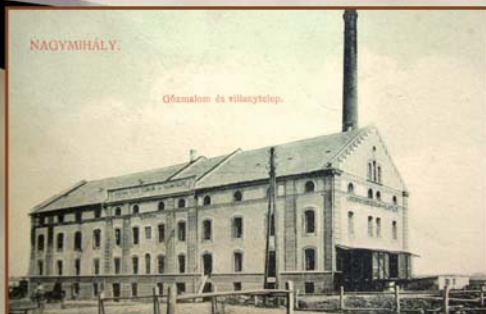

Kúpeľný poriadok z roku 1930

Kúpanie v Laborci v roku 1926

Židovské prevádzky a podniky

Parný mlyn a elektrárň
Viliama Landesmana

Budova Landesmanovej tlačiarne

Židovský pôvod mali aj mnohí
michalovskí advokáti

Známy hostinec Gambrinus patrila – rovnako
ako iné podobné prevádzky – Židom

Židovskí obyvatelia Michaloviec sústreďovali vo svojich rukách v období pred vznikom
vojnového slovenského štátu (marec 1939) značnú ekonomickú silu – boli majiteľmi,
námocami či riaditeľmi najvýznamnejších miestnych prevádzok a podnikov, veľký vplyv
mali aj v oblasti bankovníctva a poisťovníctva, prevažovali tiež
v advokácii a medzi živnostníkmi.

O svoje významné ekonomické postavenie prišli na základe nariadenej likvidácie
(išlo o „zaistenie“ hruteľného majetku pôvodného vlastníka a jeho následné speňaženie
bez kompenzácie) či arizácie (bol to nútený prevod majetku Židov na nežidovských
občanov) v rokoch 1940–1941.

Označenie knihtlačiarne
Jakubovič & Hellinger

Značka knihtlačiarne
M. Grünfelda

Landesman vydával i prvé
miestne noviny Felső
Zemplén (Horný Zemplín)

Zoznam Židov, bývajúcich na michalovskej Hlavnej ulici (dnes Námestie osloboditeľov), podľa sčítania obyvateľov a domov z roku 1869

This is a page from the 1869 census of Michalovce. It contains a large table with multiple columns, likely representing different categories of residents and their properties. The text is handwritten in a cursive script, typical of the era. The table is organized into several sections, with headings in both Hungarian and German. The bottom of the page has some additional handwritten notes and a signature.

Sčítací hárok z Michaloviec (rok 1869)

This is another page from the 1869 census of Michalovce. It continues the table from the previous page, showing more names and details of the residents. The handwriting is consistent with the first page, and the table structure is similar, with multiple columns for different data points. The page is also filled with handwritten entries, providing a detailed record of the Jewish population at that time.

Stráňany 1869

This is a page from the 1869 census of Michalovce, featuring a form titled 'Folyótelvi iv' (Folyótelvi iv). The form is designed for recording the names and details of residents. It includes a header with the title and a section for 'A felvételre kerülő személyek' (Persons to be recorded). The form is filled with handwritten names and other information, organized into a structured layout. The bottom of the page contains additional text and a signature.

Sčítací hárok z Michaloviec (rok 1869)

This is a page from the 1869 census of Michalovce, featuring a form titled 'Folyótelvi iv' (Folyótelvi iv). The form is designed for recording the names and details of residents. It includes a header with the title and a section for 'A felvételre kerülő személyek' (Persons to be recorded). The form is filled with handwritten names and other information, organized into a structured layout. The bottom of the page contains additional text and a signature.

Stráňany 1869

Michalovské židovské rodiny

Rodina Brandova

Rodina Schwarzova

Židovskí chlapi

Jedna z michalovských židovských rodin

Rodina Grünsteinova

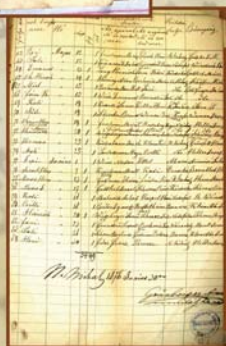
Zoznam pochovaných židov a židovské matriky

Kniha michalovského spolku
Chevra Kadiša
(židovského pohrebného spolku)
s rozsiahlym zoznamom
pochovaných na židovskom
cintoríne na Hrádku

V Michalovciach sa dodnes zachovala kniha spolku Chevra Kadiša (tunajšieho židovského pohrebného spolku), ktorá obsahuje rozsiahly zoznam pochovaných osôb na židovskom cintoríne na Hrádku. Matriky michalovského židovského matričného obvodu sa diho považovali za stratené. Židovské matričné záznamy z Michaloviec z druhej polovice 19. storočia boli až nedávno objavené v istom maďarskom archíve (ich fotokópie sa nachádzajú v súkromnom archíve Dr. Martina Molnára – historika Zemplínskeho múzea v Michalovciach).

Michalovské židovské matriky

Významné židovské objekty

Objekt židovského úverného družstva na hlavnej ulici

Michalovce, hlavná ulica

Údvoztel Nagymihályról

Kossuth Bajos-utca

Feldmannov obchodný dom

MICHALOVCE: Hlavná ulica

Lekárne U Apolóna dala postaviť miestna židovská rodina Tolvayovcov

Údvoztel Nagymihályról — Borsini Bajos-utca

Židovské obchody na hlavnej ulici

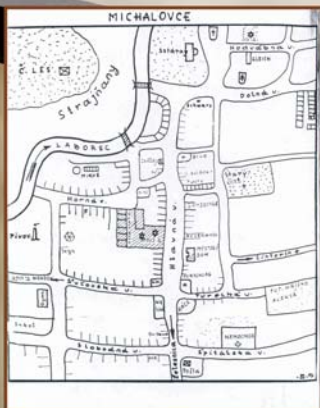

Židovské prevádzky na michalovskej hlavnej ulici

Budova Groszovho paláca, ktorej majiteľom bola jedna z michalovských židovských rodín

Na hlavnej ulici v Michalovciach stálo veľa objektov, patriacich tunajším Židom

Nákres mesta z publikácie The book of Michalovce, ktorú vydali michalovskí Židia

Stará časť Michaloviec na mape z roku 1866 – bývalo tu tiež veľa obyvateľov židovského pôvodu

Židovské ulice

Do dnešných dní sa v Michalovciach nachádza kniha michalovského spolku Chevra Kadiša, v ktorej sa nachádza rozsiahly zoznam pochovaných na židovskom cintoríne na Hrádku.

Matriky michalovského židovského matričného obvodu sa dlho považovali za stratené. Michalovské matričné údaje z druhej polovice 19. storočia boli nedávno nájdené v jednom maďarskom archíve a fotokópie z nich sa nachádzajú v súkromnom archíve Martina Molnára, historika Zemplínskeho múzea v Michalovciach.

Jedna z michalovských ulíc, na ktorej bývali Židia

Szulovszkého ulica (dnes Duklianska ulica), kde stálo viacero židovských domov

Mnohé objekty na hlavnej ulici v Michalovciach patrili Židom, alebo tu Židia bývali

Plán mesta z roku 1938 – označené sú na čiernom aj významné židovské stavby

Židovské školy

Michalovec / Št. reál. gymnázium

K Židovstvu sa hlásilo tiež mnoho žiakov michalovského gymnázia

Michalovce / Mestská škola

Židovskí žiaci navštevovali aj tunajšiu mestiansku školu

Evidenčný výkaz michalovskej židovskej ľudovej školy

Učiteľský zbor Židovskej ľudovej školy v Michalovciach v školskom roku 1939/1940

Žiaci židovského pôvodu chodili aj do hospodárskej školy

V meste sa nachádzalo viacero ješív (talmudistických škôl vyššieho vzdelávania). Židovskí žiaci tiež navštevovali michalovské ľudové školy, tunajšiu mestiansku a hospodársku školu i miestne gymnázium. V septembri 1939 si michalovská židovská náboženská obec zriadila vlastnú päťtriednu židovskú ľudovú školu – navštevovali ju žiaci z Michaloviec aj okolia, riaditeľom bol učiteľ Benjamín Bornstein. Keď v roku 1940 vylúčili židovských žiakov zo stredných škôl, táto židovská škola sa rozšírila o ďalšie štyri triedy. Náboženské školy cheder a tálmud tóra – podobne i ješivy – v meste fungovali až do roku 1942.

Na hromadných školských fotografiách je i veľa židovských detí

Dobová pohľadnica z Michaloviec – vidieť na nej i židovského učiteľa

Židovské spolky

Židovská hudba (ilustračná fotografia)

Pečiatka vedenia Židovskej náboženskej obce so sídlom v Michalovciach

Návšteva chasidského rabína z Belzu v Michalovciach v 30. rokoch 20. storočia

Podľa zachovaných dokumentov v Michalovciach jestvovalo množstvo židovských spolkov, ktoré vyvíjali rozličnú činnosť. Medzi najvýznamnejšie patrili:

- Chevre Kadiša (tento spolok zabezpečoval pohreby a sociálnu starostlivosť),
- Židovský ženský spolok,
- Achad Haam (kultúrny spolok),
- Echad Beam (kultúrny spolok),
- Mišnajat (dobročinný spolok),
- Agudat Jisrael (ortodoxná židovská organizácia),
- Joint (pobočka americkej židovskej svojpomocnej organizácie),
- Betar (sionistické mládežnícke hnutie),
- Makabi (telovýchovný spolok).

Židovskí divadelní ochotníci

Členovia mládežníckeho hnutia Makabi Hachair v školskom roku 1937/1938

Židia hrali aj v mihalovskom futbalovom družstve

Židovskí žiaci sa venovali i skautingu

Michalovce v období vojnového slovenského štátu (1939 – 1944)

Propagandistický pochod v roku 1942

Slávnostná prehliadka slovenskej armády v júni 1939

Z návštevy prezidenta
Jozefa Tisa v Michalovciach
v roku 1942

Pochod uniformovaných príslušníkov nemeckej národnosti

Michalovce patrili v rámci Zemplína k významným centráм slovenského autonómistického hnutia. Po marci 1939 zostali i naďalej sídlom okresu, zriadený tu bol aj krajský súd. V rokoch 1939 a 1942 Michalovce navštívil Jozef Tiso – najprv ako predseda vlády, neskôr ako prezident. V roku 1944 tiež sídlu oficiálne priznali štatút mesta. Začiatkom 40. rokov 20. storočia bola pripravená aj publikácia o Michalovciach, ktorá však zostala v rukopise (ten bol poplatný svojej dobe). Mesto, prirodzene, neobchádzali ani vtedajšie pohnuté celospoločenské udalosti.

Michalovce v roku 1942

Nemeckí vojaci sa v Michalovciach a okolí zdržiavali od roku 1939

Po vzniku vojnového slovenského štátu v marci 1939 sa stupňovali i protižidovské nálady väčšiny obyvateľstva (malo to viacero

[illegible][illegible]

Michalovce, udania 1939–1944

החללית החדשה של משרד המבחן

Uvedené tragické udalosti dodnes pripomína kamenná pamätná tabuľa, inštalovaná v 90. rokoch 20. storočia na budove michalovskej polikliniky (daný objekt bol totiž vybudovaný na miestach, kde pôvodne stála ortodoxná židovská synagoga).

Deportácie Židov
zo Zemplína

Sústredovanie Židov

Pred transporto

Dávidova hviezda – nášivka

Sústredovanie Židov

Železničná stanica v Michalovciach, odkiaľ transportovali Židov do koncentračných a vyhladzovacích táborov

[illegible][illegible][illegible]

(1947) **Michailovskij**, 12. srpna
Na následující nedělní představení
vstoupil do divadla mladý zpěvák
Alexandr Kuznetsov, jehož v obdivu
divky Anželika Kuznetsová, jehož
matka byla „holička“, je za svého
parostolu.

Tato představení ohromila, je její
přítel, který představení
vstoupil Kuznetsov a zamiloval
Anželiku Kuznetsovou, která byla
dívka Kuznetsových domovů.

5501

**Židia potrestaní
za predaj kresťanských obrazov**

Židovi Weinberger, 26. novembra
Súdny predseda Jozef Weinberger
súdny predseda Jozef Weinberger
súdny predseda Jozef Weinberger

Slováci! *Príslušníci a zástupcovia kresťanských náboženských hnutí*
v banke SĽAVIA v Bratislave

71. January 1941

[illegible]

Január 1941

100

[illegible][illegible]

of the

[illegible]

Bl. H. Mikheevskiy

[illegible][illegible][illegible]

Dr. Alexander Hahn, der in der ersten Reihe von links sitzt, ist ein Mann mit grauem Haar und einem freundlichen Lächeln. Er trägt eine dunkle Jacke und hat seine Hände in den Taschen. Rechts neben ihm steht Dr. Alexander Hahn, der in der ersten Reihe von links sitzt, ist ein Mann mit grauem Haar und einem freundlichen Lächeln. Er trägt eine dunkle Jacke und hat seine Hände in den Taschen. Rechts neben ihm steht Dr. Alexander Hahn, der in der ersten Reihe von links sitzt, ist ein Mann mit grauem Haar und einem freundlichen Lächeln. Er trägt eine dunkle Jacke und hat seine Hände in den Taschen.

Slováci, kresťania! Kupujte v kresťanských
skupinách obchodoch

Hotel „ČESKO-SLOVENSKÝ DOM“, Humenné.
Mlynská ulica - Telefón 42.
Jednoduché a štandardné.

[illegible][illegible]

April 1941

Deportácie do koncentračných a vyhladzovacích táborov

Vyhladzovací tábor Oswiecim

Lebky a kosti obetí koncentračného tábora v Majdanku objavili počas exhumácie na jeseň roku 1944

V dôsledku deportácií v prvej polovici 40. rokov 20. storočia sa časť židovského obyvateľstva z Michaloviec dostala do geta alebo nemeckých koncentračných a vyhladzovacích táborov na území Poľska – konkrétne išlo o geto v meste Luków, koncentračný tábor Majdanek (pri Lubline) a vyhladzovací tábor Oswiecim.

Koncentračný tábor Majdanek

Geto v Lukówe v jeseni 1942 – nemeckí vojaci, ponižujúci Židov

Pohľadnica, poslaná do Michaloviec z geta v Lukówe v júni 1942

<i>Red. with blue</i>	<i>S. Calypso</i>	75	1916.
<i>Red. above, blue & black</i>	<i>Arcturaea</i>	77	1917.
<i>Red. with blue</i>	"	80	1918.
<i>Red. dorsal</i>	"	81	1918.
<i>Red. dorsal</i>	"	82	1918.
<i>Red. dorsal</i>	<i>Helostethus</i>	0	1917.
<i>Red. with blue (minimus)</i>	<i>Helostethus</i>	1	1917.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	10	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	11	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	12	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	13	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	14	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	15	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	16	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	17	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	18	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	19	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	20	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	21	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	22	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	23	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	24	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	25	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	26	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	27	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	28	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	29	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	30	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	31	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	32	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	33	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	34	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	35	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	36	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	37	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	38	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	39	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	40	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	41	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	42	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	43	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	44	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	45	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	46	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	47	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	48	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	49	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	50	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	51	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	52	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	53	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	54	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	55	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	56	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	57	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	58	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	59	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	60	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	61	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	62	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	63	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	64	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	65	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	66	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	67	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	68	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	69	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	70	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	71	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	72	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	73	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	74	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	75	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	76	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	77	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	78	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	79	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	80	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	81	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	82	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	83	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	84	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	85	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	86	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	87	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	88	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	89	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	90	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	91	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	92	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	93	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	94	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	95	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	96	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	97	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	98	1916.
<i>Fluoresc. green</i>	<i>Arcturaea</i>	99	1916.
<i>Red. with blue</i>	<i>Arcturaea</i>	100	1916.

Židia po oslobodení

Michalovská židovská náboženská obec
utrpela počas 2. svetovej vojny obrovské ľudské straty.

Po oslobodení sa do mesta vrátilo iba asi 120 obyvateľov židovského pôvodu. Na istý čas sa uvedený počet zvýšil v dôsledku migrácie z okolia, v roku 1948 však bol opäť zaznamenaný pokles, a to najmä kvôli vysťahovalectvu do Izraela.

Postupne boli tiež zbúrané objekty ortodoxnej synagógy a mikve (rituálnych kúpeľov).

Tunajší Židia potom využívali modlitebňu na dnešnej Bernolákovej ulici.

V roku 1967 žilo v Michalovciach približne 200 židovských obyvateľov, po roku 1989 ich tu zostalo iba niekoľko – náboženský život tak prakticky prestal existovať.

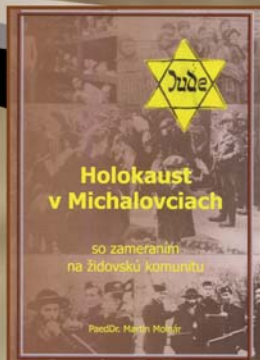
Funkciu predsedu miestnej židovskej náboženskej obce pritom dlhoročne zastával Eugen Haber.

Slávnostné odhalenie pamätnej tabule,
venovanej deportáciám Židov z Michaloviec,
začiatkom 90. rokov 20. storočia

Bývalý riaditeľ židovskej ľudovej školy
B. Borstein pri odhaľovaní pamätnej tabule

Literárne pamiatky

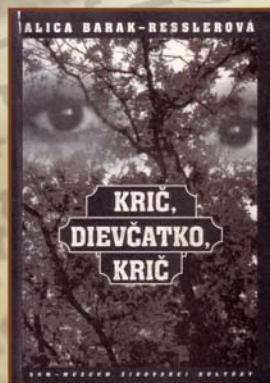
Brožúra Holokaust v Michalovciach
od autora Martina Molnára

Dennik Eszter Szénésowej o udalostiach
v Michalovciach v rokoch 1939–1941,
ktorý vyšiel v Maďarsku v roku 1966

Michalovski Židia tiež zostavili knihu spomienok
a vydali ju v 60. rokoch 20. storočia
v Izraeli pod názvom The book of Michalovce

V knihe rodáčky
Alice Barak – Resslerovej
sa opisujú i udalosti v Michalovciach

Kniha o slovenských Židoch z roku 1933

Kniha michalovskej rodáčky
Židovského pôvodu Gily Fatranovej

Židovská spisovateľka
Eszter Szénéssová – rodáčka
z Michaloviec

Publikácia autorky Moniky Zitrickej z roku 2017, ktorá vyšla
v spolupráci neziskovej organizácie Priatelia Zemplína a mesta Michalovce

Realizované s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti SR v rámci dotačného programu na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie. Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný Viliam Zahorčák.

